

SIMMEL'İN TOPLUM VE ÖZNEELLİK KAVRAMLARI ÜZERİNE*

Vedat Ulvi ASLAN*

ÖZET

Toplumun ne olduğu sorunsalını toplumslaşma şeklinde bir kavramsallaştırmayla sorgulayan Simmel, bunun yanı sıra ilişkisellik kavramıyla kavramsal bir analiz geliştirmiştir. Bu kavramlar, bize, bireyleri, bireyler arasındaki ilişkiyi olduğu kadar, öznelliği ve bilinç durumlarını da özgün bir şekilde ele almanın yolunu açmaktadır. Birey ve toplum, böylelikle dolayimsız olarak birbirini varsayan unsurlara dönüşürken, toplum ilişkisellik kavramı temelinde bir süreç kategorisine dönüştürülmektedir.

Anahtar kelimeler: *Simmel, Öznellik, Nesnellik, Toplum, Toplumslaşma, İlişkisellik*

(On Simmel's Concepts of Society and Subjectivity)

ABSTRACT

By conceptualizing the problematic of what the society is in the form of sociation Simmel, by also making use of the concept of relationality, develops a conceptual analysis. These concepts, in a characteristic way, pave the way for analyzing the individuals, relationships among individuals and also subjectivity and the states of consciousness. The individual and society, thus, turn out to be elements that immediately assume each other and society is transformed into a category of process by virtue of the relationality concept.

Keywords: *Simmel, Subjectivity, Objectivity, Society, Sociation, Relationality*

* Bu makale, yazarın *Para Kavramı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: Marx, Keynes, Simmel* başlıklı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulmuş doktora tezinin bir bölümünün gözden geçirilmiş ve büyük ölçüde yeniden yazılmış halidir.

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim elemanı

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2016 Bahar, sayı: 21, s. 197-216
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş: İki Farklı Öznellik Tanımı

Mevcut nesnel ya da toplumsal süreci anlama uğraşı içinde olan her düşünsel ya da bilimsel etkinliğin açık ya da örtük olarak kabul ettiği bir öznellik ve nesnellik ilişkisi bulunmaktadır. Araştırma nesnesi toplumsal ilişkiler alanı olduğunda, bu alanın kendine özgü, maddi doğanın özellikleriyle karşılaştırılması mümkün olmayan yapısal farklılıkları karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, basit bir şekilde ifade edecek olursak, maddi doğanın işleyişi kendi içinde insan müdahalesine sınırlar getiren yasallıklar içerir ve insanı bu yasallıklarla uyumlu yöntemler geliştirmeye zorlarken, toplumsal ilişkiler alanı, insanların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin niteliğiyle belirlenen bir karaktere sahiptir ki, bu da evrensel ve değişmez yasallıklar kabulünü sorgulanabilir kılmaktadır.¹

Toplumsal ve maddi nesnellik² arasındaki bu farklılığın yanı sıra, öznelliğin kendisi de bu iki düzlemin koşullarına göre farklılaşmaktadır. Maddi dünya karşısında bilen özne konumundaki insan, aynı zamanda bu dünyanın kaçınılmaz yasallıklarıyla uyumlu bir pratiği de gerçekleştiren insan olarak karşımıza çıkarken; toplumsal ilişkiler alanındaki öznellik en az iki farklı düzeyde tanımlanmayı gerektirmektedir. Toplumsal ilişkilerin bütününe kendisine bir analiz nesnesi olarak alıp, bu ilişkilerin bütünselliğini kapsayan bir nedensellik çözümlemesi yapmak, özneyi, bununla uyumlu bir düzeyde tanımlamayı gerektirir. Bu tanımla özne, toplumsal ilişkiler bütününe kendisini bir anlamda 'kategorik olarak dışsallaştırarak', anlamını bu ilişkilerin bütünselliğinde bulan kavram ve

¹ Elbette maddi nesnellüğün kendisi, insana, olduğu gibi ve dolayısıyla bir şekilde görünmez. Algılanan nesnellüğün ve bunu veri olarak yapılan kavramsallaştırma ve teorizasyonun, öznel bir boyutu bulunmaktadır ki, bu da farklı paradigmlar içinde "farklı nesnellikler" in tanımlanabildiği anlamına gelebilmektedir. Ancak burada, öznenin bağımsız bir nesnellik olarak maddi dünyadan bahsedilmektedir.

² Burada "nesnellik" teriminin iki temel anlamda kullanıldığını belirtmeliyiz. Bunlardan birincisi, genelde ilk çağrıştırdığı anlamıyla, öznenin bağımsız olarak var olan maddi dünyadır. Dolayısıyla, burada tamamen duyuşsal algının konusu olan tüm olgu ve süreçler, öznenin bağımsız olarak var olan nesnellik olarak tanımlanmaktadır. İkinci anlamıyla ise nesnellik, bizzat öznenin karşıtı ve bütünlüyen olarak kullanılmaktadır. Bu ikinci anlamı içindeki nesnellüğün tanımı ve içeriği, öznelliğin tanımı ve içeriğiyle birlikte ele alınmak durumundadır. Buna ek olarak, belirli bir soyutlama düzeyinde *bir analiz nesnesi olarak toplumsallığın kendisinin de ilk tanımda olduğu gibi bir "özneye kategorik olarak dışsal bir nesnellik"* olarak almaktır. Böylelikle toplumsal dünya da öznenin görece bağımsızlığı bağlamında, özne için bir nesnellik kategorisi olarak değerlendirilebilmektedir.

kategorilerle kendi düşünsel faaliyetini (anlama, çözümleme) gerçekleştirmektedir.

Bunun yanı sıra bir başka düzey ise, belirli bir toplumsal ilişki pratiği içinde tanımlı bir öznelliktir. Bu durumda kişinin toplumsal bütünlü ilişkisi ve öznelliği, bu bütünsel yapıda sahip olduğu konumunun özgül koşullarıyla belirlenmektedir. Bu ikinci türden öznellik, bu toplumsal ilişkilerin bütünsel değil, parçalı yapısının kısmi bilgisiyle sınırlanmış bir bilinçle; birinci tür öznellikteki 'kendini kategorik olarak dışsallaştırma' gibi bir zihinsel duruma tamamen yabancı bir bireysellik olarak karakterize olmaktadır. Bu aynı zamanda, bütünsel yapının yeniden üretimi süreçlerinin dolaysız uğraklarında belirlenen bir zihinsel ve pratik faaliyet içinde tanımlı olup, kendi varoluş koşullarını bütünselin bilgisiyle açıklayamayan bir öznelliği ifade etmektedir.

Simmel'de yukarıda kısaca tanımlamaya çalıştığımız bu iki tür öznelğin açık bir tanımı bulunmuyor olsa da, Simmel'in ele alacağımız çalışmalarında böyle bir tanımlamaya imkan veren, hatta bu ayırımın alt yapısını oluşturan teorik bir zemin olduğu rahatlıkla söylenebilir. İki farklı düzeyde tanımlı bu öznellikler, Simmel'de, analizin kendisinde ortaya çıkan ve birbirini varsayarak bütünlükten oluşan iki unsur olarak görünmektedir. Bu sonucu, Simmel'in, *Philosophy of Money*³ (*Paranın Felsefesi*) adlı kitabının girişinde yer alan, felsefenin, verili kategorilerin "ne oldukları" sorusuyla bağlantılı işlevine dair tespitinden ve bu bağlamda yürüttüğü analizden çıkarmak mümkündür. Buna göre, herhangi bir araştırma alanı içinde yürütülen düşünsel faaliyet, belli bir sınırın ötesinde, soyut, felsefi bir analizi gerektirirken, mevcut toplumsal ya da nesnel dünyayı bir bütün olarak açıklamaya çalışmalı ve bunlara ait kategorilerin ne olduklarını sorgulamalıdır. Böylelikle analiz, daha temel düzlemde, verili kategorilerin anlamını sorgulayan bir anlayışa dayanmalıdır.

Diğer taraftan, özellikle Simmel'in "How is Society Possible?"⁴ ("Toplum Nasıl Mümkündür?") başlıklı makalesinde ele alınan sorunsal, toplumsal olanın, özgül bir nitelik kazandırdığı tekil öznellikleri ve bilinçleri dolayısıyla açıklanabileceğinin altını çizmektedir. Daha açık bir ifadeyle Simmel, burada, toplumun bir ilişkisellik olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürmektedir; ancak bunu yaparken "toplum bireylerden oluşur" şeklinde bir indirgemeciliğe kesinlikle düşmemektedir. Simmel burada,

³ Georg Simmel, *Philosophy of Money*, çev. Tom Bottomore ve David Frisby, Routledge, Londra, 1990.

⁴ Georg Simmel, "How is Society Possible?", *American Journal of Sociology*, vol. 16, No. 3, Nov. 1910, s. 372-391.

toplumun, bireyler arası bir ilişkisellikten farklı bir kavramsallaştırmayla ele almanın mümkün olmadığını vurgularken, belirli bir ilişkisellik içindeki tanımlı öznellikler ile bir toplum soyutlamasını sorgulayan öznellik arasında kavramsal bir ayırım ortaya çıkmaktadır.

Toplumlaşma ve İlişkisellik

Bir disiplin olarak sosyolojinin nesnesinin ne olması gerektiği konusunun, Simmel'i uzun bir süre meşgul ettiği bilinmektedir. Sosyolojinin kurucularından sayılan ve Alman sosyolojisinin önde gelen temsilcileriyle yakın ilişki içinde olan Simmel, bu arayışında, kendi özgün kavramlarını da geliştirmiştir. Türetilen yeni kavramların, analizde sergilenen yöntemsel bir farklılığı ve daha genel düzeyde mevcut nesnelliği farklı bir şekilde görmenin bir sonucu olduğunu vurgulamak gerekir. Bunların en önemlilerinden biri, 'toplumlaşma' (*sociation*) kavramıdır. Genellikle toplumun, bireye görece dışsal ve bireyin varoluş biçimini nihayetinde belirleyen bir olgu olarak alınması yönünde bir eğilim yaygın olsa da, Simmel'in toplumlaşma kavramı, "kendinde bir şey olarak toplum" diye bir şeyin mevcut olmadığı tespitiyle ("*society as such does not exist*") farklı bir noktada durmakta ve farklı bir noktadan bakışı temsil etmektedir. Ancak "kendinde şey olarak toplum"un mevcut olmaması, tek gerçek varlıkların bireyler olduğu anlamına gelmemektedir. Ne tekil bireysellikler, ne de bütünsel olarak toplum, kendinde şeyler olarak ele alınabilirler; asıl önemli olan, toplumlaşmayı mümkün ve gerçek kılan ilişkilerdir, karşılıklı etkileşimlerdir; ya da Vandenberghe'den aldığımız bir terimle söyleyecek olursak, "ontolojik ilişkisellik"tir.⁵ Yazarın aynı yerde belirttiği gibi, bitiş noktası olarak toplum (genel olan) nasıl bireyi (tikel olanı) başlangıç noktası olarak varsayarsa, bitiş noktası olarak birey de toplumu varış noktası olarak varsaymaktadır. Nitekim Simmel de, bu momentlerden hangisinin neden ve sonuç olduğunu belirlemenin zorluğuna dikkat çekmektedir.⁶

Simmel'e göre, verili bir toplum ve ondan türeyen ya da bizim onda bulduğumuz kategoriler, doğrudan ya da kendi başlarına felsefi bir analizin temeli olamazlar. Eğer biz, 'mevcut olanın ne olduğunu' sorgulayacaksak, verili kategorilerin olgusal varoluşu veya davranışlarıyla değil, bunların 'ne olduklarıyla' ilgilenmemiz gerekir. Bu kategorilerin ne olduklarına ilişkin

⁵ Frédéric Vandenberghe, *A Philosophical History of German Sociology*, çev. Carolyn Shread, Routledge, Londra, 2009, s. 81.

⁶ Simmel, "How is Society Possible?", s. 375.

sorulara, bunların 'gerçekliklerini nerede buldukları' şeklinde farklı bir boyut da eklenmek suretiyle, felsefi bir içerikte cevap aranabilir.

Simmel, *Philosophy of Money* kitabının önsözüne şu ifadelerle başlamaktadır:

Her araştırma alanı, düşünme sürecinin kesin olmaktan çıktığı ve felsefi bir karakter almaya başladığı bir noktayı belirten, iki sınıra sahiptir. Her özgül alanın aksiyonları gibi genel olarak bilişin ön koşulları, bu ikinci alanda gösterilemez ve denememezler; bunun yerine daha temel bir yapıya sahip olan bir bilim gerektirirler. Mekanı sonsuzluk olan bu bilimin amacı, önkoşullar olmadan düşünmektir ki, bu, ispat olmadan, yani özsel ve metodolojik önkoşullar olmaksızın bir tek adım atamayan tekil bilimlerin kendi önlerine koyamadıkları bir amaçtır.⁷

Görüldüğü gibi Simmel'in bir temel sorunsalı, bütünselliğin açıklanmasıdır. Bu bütünsellik, terimin kendisinin de ifade ettiği gibi kendi içinde tikel olanı, yani bireyselliği kendi içinde yok etmemekte, yapıcı bir unsur olarak içermektedir. Simmel toplum soyutlamasını, "toplumlaşma" olarak anladığı ve bu bağlamda ele aldığı olguya dinamik bir nitelik atfettiği için, bireysellik ve toplumsal bütün arasında kurulan ilişkinin, statik bir ilişki olarak tanımlanamayacağı açıktır. Bu şekilde kavranan bir ilişkinin, bütünü bireysel ile, bireyseli de bütün ile ilişkisi içinde tanımlamayı, bunları birbirinin koşulu olarak koymak gerekliliğini ima ettiğini söyleyebiliriz. Ancak asıl mesele, Simmel için de olduğu gibi, birey ile bütün arasındaki ilişkinin nasıl tanımlandığıdır. Nitekim "kendinde şey olarak toplumun mevcut olmadığı" tespiti, birey-bütün diyalektiğinin eksik bir yanına da dikkatimizi çekmektedir. Bütünü, "bireyler arasındaki ilişkisellik" olarak tanımlamak, bu sorunsalın aşılması yönünde önemli bir adım oluşturmaktadır. Ancak altı çizilmesi gereken husus, bu "ilişkisellik" kavramının ve bu kavramın çağrıştırdığı kavrayışın, hem bütünü hem de bireyi aşan bir yönü olduğudur. Dolayısıyla, birey ve toplum, kendinde kategoriler olarak değil, bir sürecin (ilişkisellik sürecinin) unsurları olarak alınmak zorundadır. Bütünün "ilişkisellik" olarak konması, terim düzeyinde bile statik ve indirgemeci bir kavrayışı dışlamakta ve en azından bu nedenle, bizi, tekil olan ile bütünsel olanı kategorik olarak karşı karşıya getirerek,

⁷ Simmel, *Philosophy of Money*, s. 53.

bir düalitenin birbirini gerektirse de aslında dışlayan unsurları olarak ele almanın açmazına düşmekten alıkoymaktadır.

Ele alınan inceleme konusu, ne sadece bireyin tüm niteliklerini belirleyen ve bireysel olanı, bütünü tanımlayan niteliklerin bir indirgenmişliği ile tanımlayan bir holizm; ne de bireyselliğin verili karakteristiklerinden yola çıkarak toplama ulaşmayı hedefleyen bir bireycilik ikilemi yaratmalıdır.⁸ Ancak vurgulanması gerekir ki mesele sadece bireycilik veya holizm ikileminden kaçınmak değildir; daha önemlisi, bu iki yaklaşımı aşan ve bu eksik yaklaşımların ikisini de mümkün kılan anlayışı, kendi teorik kapsamı içinde açıklayabilen bir yaklaşım geliştirmektir.

Böyle bir yaklaşımı geliştirmenin önündeki sorunlardan biri, ontolojik olanın epistemolojik düzeyde yeniden üretilmesinin kavramsal kısıtlarıdır. Bu kavramsal kısıt, en başta, ontolojik olarak toplumsallığın ve bireyselliğin, kendinde şeyler olarak değil, bir süreç içinde anlam kazanıyor olması ve bu kavramların her birine dair tanımlamaların ve açıklamaların, aslında diğerini varsaymasıdır⁹.

Zamanda ve mekanda gerçek birer maddi varlık olarak tanımlı olmayan süreç kategorilerini, belirli bir kavramsal düzeyde ele almak ne kadar zorunluysa, bu süreç soyutlamasının varlık alanını belirli kavram ve kategorilerle ortaya koymak da analizin tutarlılığı ve anlamlılığı açısından o kadar önemlidir. Simmel'in kullandığı "toplumlaşma" (*sociation*) ve "ilişkisellik" (*relationality*) kavramları özellikle bu bağlamda özel bir önem kazanmaktadır. Çünkü her iki kavram da, toplumu statik bir bütünlük (bireyler toplamı) olarak görmek yerine, bireyler arasındaki ilişkinin ve bu ilişkilerin kazandığı toplumsal formların önemini vurgulamaktadır.

Simmel'in topluma ilişkin tüm kavramsallaştırmalarının ya karşılıklı eylem ya da karşılıklı etki kavramlarına dayandığını belirten Frisby, bu toplumsallığın kimi karakteristiklerini şöyle ifade etmektedir.

⁸ Natalià Cantoó Milà, *A Sociological Theory of Value: George Simmel's Sociological Relationism*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2005, s. 24.

⁹ Bütüne ilişkin kavramların tam içeriğiyle açıklanması, zorunlu olarak bütünün tanımlanmasını gerektirir. Ancak bütünden türeyen kavramlar, bütün henüz tam olarak açıklanmamışken de kullanılmak zorundadır. Dolayısıyla içerikleri itibarıyla bütünü varsayan kavramların, bütünün bilgisine henüz ulaşmadan kullanılıyor olması, kaçınılmaz bir paradoks oluşturur. Dolayısıyla, ifade etmeye çalıştığımız bağlamda kavramların kullanılması bir kısıtlılığa işaret etse de, açıklamanın dilinin süreci temsil etmesi yöntemine, problemi bir sorunsala dönüştürmenin bir yolu olarak başvurulabilir. Farklı bir bağlamda aynı sorunsala işaret bir tartışma için bkz. Christopher Arthur, *The New Dialectic and Marx's Capital*, Brill, Leiden, 2004.

Birincisi, “her şeyin bir şekilde kendisi dışındaki her şeyle karşılıklı ilişki içinde olduğu bir düzenleyici prensip”tir. İkinci olarak, bu karşılıklı ilişki hiçbir şekilde statik değildir, dinamik niteliktedir. Üçüncü olarak, bütünlüğün dinamik etkileşimine (*dynamic interaction of totality*) uygun olması açısından, Simmel için uygun kavramlar, yalnızca ilişkisel olanlardır. Dördüncü olarak, var olan ya da tanımlanan herhangi bir özsel birlik (*essential unity*), karşılıklı etkileşimin sonucudur.¹⁰ Bunun yanı sıra, Simmel, bireycilik karşıtı (*anti-individualist*) bir konumdan hareket eder; ve “biz, toplumsal güçleri, ulusal [kolektif] hareketleri, gerçek ve belirleyici faktörler olarak görürüz, öyle ki, bireylerin oynadıkları rollerin bunun dışında tam bir kesinlikle değerlendirilmesi mümkün değildir”.¹¹

Bu bağlamda, yukarıda iki farklı öznellik bağlamında yaptığımız ayrıma dönecek olursak; toplumsal ilişkiler içinde yer alan bireyin *kendiliğinden* taşıdığı bilinç, bu ilişkilerin meşru görülmesi, yeniden üretilmesi, birey için anlamlı görünmesi gibi belirlenimler içerirken; toplumsal bütünü analiz etmenin mantığı, bu ilişkileri, onun içinde yer alan bir insanın gözüyle değil (yani bu ilişkiler içinde sahip olduğu konum itibarıyla zaten bu ilişkileri veri alan bir yaklaşımla değil), tüm bireylerin ve ilgili toplumsal kesimlerin birbirleriyle karşılıklı ilişkisi içinde anlamaktır.

Simmel’in yaklaşımında, bu iki farklı öznellik arasındaki kategorik ayrım, farklı noktalarda farklı biçimler altında karşımıza çıkmaktadır. Hatta Simmel’in özellikle ‘toplumun nasıl mümkün olduğunu’ sorduğu çalışmasında, toplumsal ilişkilerin içinde yer alan ve bu ilişkilerin yeniden üretilmesinin kritik bir momenti olarak gerçeklik kazanan belirli bir öznenin tanımlanmasının, hayli önemli olduğunu söyleyebiliriz. Yöntemsel olarak Simmel’in düşünsel çabalarına içeriğini veren en önemli şeyin, bu öznenin tanımlanması olduğunu söylemek de mümkündür.

Toplumsal Formlar

Simmel’in toplum analizinde yer alan bir diğer temel kavram, “toplumsal form”dur. Simmel’in toplumsallaşma kavramıyla doğrudan bağlantılı olan bu kavram, toplumsal hayatın iki temel unsura ayrıştırılması mantığına dayanmaktadır. Bir yanda, kendi maddi varlıkları içinde,

¹⁰ David Frisby, *Simmel and Since: Essays on Simmel's Social Theory*, Routledge, 1992, s. 7.

¹¹ Simmel’den aktaran Frisby, *Simmel and Since*, s. 9. Köşeli parantez içindeki ifade Frisby’e aittir.

toplumlaşma sürecinin dolaysız taşıyıcıları olarak var olan ve 'toplum'u oluşturan bireyler yer almaktadır. Diğer yanda, yaşayan bireyleri bir araya getiren çıkarlar ve motivasyonlar yer almaktadır. Bu motivasyon ve çıkarlar, ekonomik, dinsel, bedensel, vs. şeklinde herhangi bir temele dayanıyor olabilmektedir. Önemli olan, bu tür temel dürtü ve çıkarların, insanları, bu ihtiyaçları karşılamak için nesnel koşulları içinde bir araya gelmeye zorlamasıdır.¹²

Simmel, böylelikle, insanların belirli temel dürtüler veya çıkarlar doğrultusunda hareket etmesini, toplumlaşmanın içeriği olarak tanımlarken, bu temel dürtü ve ihtiyaçlar için insanların bir araya gelerek yarattıkları toplumlaşma sürecinin oluşumlarını, toplumsal form olarak kategorize etmektedir. Toplumlaşma süreciyle bağlantılı olarak toplumsal form kavramı, bize sosyolojik analizin konusunun aynı zamanda bir tarihsel olgu olduğunu göstermektedir. İnsanları belirli temel unsurlar üzerinde hareket etmeye zorlayan faktörlerin yarattığı bitimsiz bir süreç, farklı nitelikte toplumsal formlar ortaya çıkarmaktadır. Maddi ve ruhsal motivasyonların, çıkarların evrenselliklerine ve genel karakteristikleri itibariyle değişmeden her zaman var olmalarına karşılık, toplumsal formlar sürekli olarak değişim halindedir. Tarihin belli anında insanların, benzer dürtülerle hareket ettiklerini ve bu dürtülerin ortaya çıkardığı ihtiyaçları bir takım toplumsal yapılar oluşturarak giderdiklerini gözlemlememize karşın, farklı zamanlarda bu sürecin farklı toplumsal formlar içinde gerçekleştiğini görmekteyiz.¹³

Toplumsal formlar, bize, asıl açıklanması gereken şeyin soyut bir kategori ve kendinde şey olarak 'toplum' olmayıp, insanlar arasındaki ilişkiselliğin bir ifade bulma ve aslında gerçekleşme biçimi olduğunu anlatmaktadır. Bu ilişkiselliği ele alırken, bu kavram, aynı zamanda maddi bir varlık olarak insanın doğası ile toplumsal bir varlık olarak insanın doğası arasındaki ayrım temelinde, sosyoloji disiplini için bir araştırma nesnesi tanımlamaktadır. Bu arada, bu tür bir yaklaşımın Marx'ı fazlasıyla çağırıştırdığının da altını çizmek gerek. Nitekim Simmel, *Philosophy of Money* kitabının başında metodolojik olarak niyetini şu şekilde ifade etmektedir:

¹² Georg Simmel, "Sociology of Society," Christopher Adair-Totef (der.), *Sociological Beginnings: The First Conference of the German Society for Sociology*, Liverpool University Press içinde, s. 45-6.

¹³ David Frisby, *Georg Simmel*, gözden geçirilmiş 2. baskı, Routledge, Londra, 2002, s. 37.

Tarihsel materyalizmin altında yeni bir kat inşa etmek amacıyla bir girişimde bulunmaktadır, öyle ki, ekonomik formların kendileri, psikolojik ya da hatta metafizik önkoşullara ilişkin daha derin bir değerlendirmenin ve akımların bir sonucu olarak kabul edilirken, ekonomik hayatı entelektüel kültürdeki nedenler içine dahil etmenin açıklayıcılık değeri de korunmaktadır¹⁴.

Simmel'in Yöntemsel Yaklaşımı: Birey ve Toplumlaşma

Simmel'in çalışmalarında göze çarpan temel nitelikte özelliklerden birisi, özne ve nesne¹⁵ ilişkisi bağlamında özgün bir yaklaşım sergilemesi; hatta daha doğrusu, bunu, çalışmasının merkezi bir unsuru haline getirmesidir. Bu yaklaşımı karakterize eden şey, bir yandan özne ve nesne arasındaki ilişkiyi bir düalliteye indirgememek gerekliliği, diğer yandan bu iki kavram arasında ilişkiyi tanımlarken, her birinin bir diğerini varsayan içeriği yansıtan bir yaklaşımın sürdürülmesidir.

Örneğin para aracılığıyla gerçekleştirilen ilişkiler, bu tür bir yaklaşımı destekler nitelikte ele alınmaktadır. Para, her bireyin elde edebileceği, bunu kendi amaçlarını ve toplumsal (iktisadi) ilişkilerini gerçekleştirmek için kullanabileceği bir nesne olarak görünür bireyler açısından. Bu nesne aracılığıyla toplumsal ve bireysel varlığını sürdürebilen bireyler, amaçları sadece pratik bir hayatı sürdürmek olduğu sürece, aslında kendi açısından sadece bir araç olarak görünen paranın bu işlevi nasıl gerçekleştirdiğini bilmek zorunda değildirlere; nitekim bilmezler de. Simmel, para bağlamında, toplumsal bir süreç olarak parasal ekonomi ile paranın araçsallığı arasındaki karşıtlığı veri alan bir analiz yapmaktadır. Buna göre, parayı kullanan ve bununla amaçlarını gerçekleştiren insanlar, bu paranın (nesnenin) toplumsal niteliğini sadece kendi tecrübeleri dolayısıyla bilmektedirler. Burası aynı zamanda, toplumsal bilimlerin en temel sorunsallarından birinin ortaya çıktığı uğraktır: toplumsal ilişkilerin bütünlüğü ile bu bütünlüğün (gerçekleşme sürecinin) belirli uğrakları arasındaki kategorik ayrım.

¹⁴ Simmel, *Philosophy of Money*, s. 56.

¹⁵ Buradaki özne ve nesne kavramlarını, birey ve toplum olarak anlamak da mümkündür. Ancak birey belli bir özdeşleşmeyi, toplum da belli bir nesneleşmeyi ifade ettiği için, özne ve nesne kavramsallaştırması daha soyut bir düzleme tekabül etmektedir.

Süreç ve moment terimleri aracılığıyla yapılan bu kategorik ayırım, birbiriyle bağlantılı iki ayrı kavramla da ifade edilebilir. Bunlardan birisi nedensellik, diğeri de öznelliktir; bunlar kategorik olarak, sırasıyla, süreç ve momente karşılık gelmektedir. Burada toplumsal bütünü anlamı ve içeriği, onun yeniden üretilmesi sürecinde tanımlı bir nedensellik ile ortaya çıkmaktadır. Bir dizi toplumsal olgu, belirli bir nedensellik içinde sıralanmakta ve gerçekleşmektedir. Ancak bütünselliğe tekabül eden ve onu tanımlanabilir kılan nedenselliğin, bu toplumu oluşturan bireylerin öznelliklerine kendi tikellikleri içinde doğrudan içkin olmadığını ifade ettiğimiz zaman, bireylerin “neye göre” hareket ettikleri ve bu toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini nasıl mümkün ve gerçek kıldıkları sorusu çıkmaktadır karşımıza. Bu bağlamda, öznelliğin, toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesi sürecinde özel bir momentte tanımlanabilir olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶ Bu momentten geçmedikçe toplumsal süreçlerin gerçekleşmemesi, bir anlamda totolojik bir önerme sayılabilir. Bu noktada, Simmel'in Kant'ın “doğa nasıl mümkündür?” sorusundan yola çıkarak farklı bir bağlamda yönelttiği “toplum nasıl mümkündür” sorusuna karşılık bulabileceğimiz bir yere gelmiş bulunmaktayız.

Bu sorunun dayanağı, öncelikle, insanlar toplamından bağımsız olarak bir toplum türetilmesinin ve bir toplumsallaşma sürecinin tanımlanmasının mümkün olmamasıdır. Diğer bir deyişle, belki de bir soyutlama bile sayılmaması gereken ‘insanlar toplamı’ kavramından uzaklaşarak, belli bir nedensellik temelinde, insanları karşılıklı etkileşim sürecinde bir araya getiren ilişkilerin tanımlanmasına varmak zorunludur. Bir başka deyişle, toplumsal yapının bütünselliğini açıklamak için gerekli kavram ve kategorilerin tikel öznelliğe kendiliğinden ve doğrudan içkin olmaması durumu, birey ile toplumlaşma arasında kategorik bir ayrıma işaret etmektedir. Birden çok sayıda ama hepsi bir diğerini varsayan öznellikleri barındıran bir toplumsal oluşumda, toplumsal bütünlük bu öznellikler arasındaki ilişkilere referansla bir anlam ve içeriğe sahiptir ve karşılıklı öznellikler birbirlerini varsaydığı için, öznelliklerin tümünün

¹⁶ Burada sözünü ettiğimiz nedensellik/süreç ve özne/moment tanımları, elbette bu kavramların karşılık geldiği tek anlamlar değildir. Burada belirli bir bağlamda, konunun kendi özgül içeriğine bağlı olarak bir tanım yapmaktayız. Konuya açıklık getirmek için bir örnek verecek olursak, toplumsal yeniden üretim sürecinin kendi içsel mantığı bir nedensellik olarak adlandırılabilirken, bu sürecin herhangi bir aşamasında (örneğin maddi üretim aşaması, dolaşım aşaması vb.) tanımlı belli bir öznellik, sürecin bütünsel mantığından bağımsız olarak varlık gösterebilecektir. Dolayısıyla, sürecin bütünü tanımlayan nedensellik ile sürecin belli bir momentinde tanımlı bir öznellik birbirini varsaymaktadır; ancak verili öznelliğin parçalılık özelliği, bütünü açıklamadaki yetersizliğinin nedenidir.

karşısındaki konumu tek ve değişmez olan herhangi bir yapının bulunması imkansızdır.

Turner, Simmel'in sosyolojisinin genellikle Kantçı *a priori* kategorizasyonunun bir versiyonu olarak görüldüğünü ve bir bütün olarak sosyolojisinin neo-Kantçı paradigma içinde açıklandığını belirtmektedir.¹⁷ Kantçı yaklaşım, genel olarak, bilginin kaynaklarının sorgulanması üzerine kurulmuş olup, rasyonalizm ile ampirizmin her ikisini aşan bir bileşim olarak görülmektedir. Duyusal algılarımızın kendi başına bilginin kaynağı olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığını söyleyen rasyonalistler, bilgilerimizin kimi önsel, yani tecrübelerimizi önceleyen bir takım kavramları ve kategorileri varsaydığını ileri sürmektedirler. Buna karşılık ampiristler, bilginin nihai kaynağının duyusal algılarımız olduğunu ileri sürmektedirler. Kant ise bu iki yaklaşımı uyumlulaştırmaya çalışmış; belirli bir alana dair bilgimiz tecrübeye, algılara veya sezgilere dayanıyor olsa da, bu tecrübeye, sahip olduğu yapıyı ya da formu sağlayan şeyin insan zihni ya da anlama kapasitesi olduğunu iddia etmiştir. Bu yaklaşıma göre, insan zihninin kazandırdığı bu form olmasaydı, dış dünyaya dair tecrübelerimiz de mümkün olmayacaktı. Bu anlamda hem rasyonalistlerin hem de ampiriklerin bakışı, birbirine benzer şekilde, tek yanlıydı.¹⁸

İçeriği olmadan düşünceler boşurlar, kavramlar olmadan sezgiler kördür. Bu nedenle kavramlarımızı duyusal kılmak, yani bunlara sezgi nesnelere katmak ne kadar gerekiyse, sezgilerimizi kavranabilir kılmak, yani bunları kavramsallaştırmak da o kadar gereklidir.¹⁹

Toplumun nasıl mümkün olduğu sorusuna Simmel, Kant'a göndermede bulunarak cevap veriyor:

Kant kendi felsefesinin "doğa nasıl mümkündür" şeklindeki temel sorusunu, doğa kendisi için doğanın bir imgesinden başka bir şey olmadığı için sorabilirdi ancak. Bu sadece "dünyanın benim imgem [*representation, Vorstellung*]" olduğu, doğadan bizim bilincimizin içeriği olarak söz edebileceğimiz anlamına gelmekle kalmaz; doğa olarak ifade

¹⁷ Turner, "Simmel, Rationalization and the Sociology of Money", s. 180.

¹⁸ David West, *An Introduction to Continental Philosophy*, Polity Press, 1996, s. 18.

¹⁹ Kant'tan aktaran West, *An Introduction to Continental Philosophy*, s. 18.

ettiğimiz şeyin, anlığımızın birleştirdiği, düzenlediği ve biçimlendirdiği duyuşsal algılarımızın özel bir biçimi olduğu anlamına gelir. Özel tecrübemiz sırasında rastlantısal biçimde bilincimizde yansıma bulan, bu renk, tat, ton, sıcaklık, direnç, koku gibi “verili” algılar, kendi içlerinde ve kendi başlarına henüz “doğa” değildirler; bunları bir öze, bir anlama ve tutarlı bir nedenselliğe sahip nesnelere ve nesnelere dizisine dönüştürmek üzere birbirine bağlayan zihinsel faaliyet aracılığıyla “doğa” olurlar.²⁰

Kant’a göre, bu dünyaya ait ve dolaysız biçimde duyuşsal algılarımız haline gelen bu unsurlar, kendi içlerinde kavramsal bir düzenlilik oluşturacak bir tutarlılığa sahip değildirler. Bunlarda ‘doğa olma niteliği’ni tanımlamak mümkün olmadığı gibi, bunlar tutarsız ve düzensiz “dünya parçacıkları” (*world fragments*) olarak nitelenebilirler.²¹

Kant’a göre doğa, belirli bir biliş (*cognition*) biçimi, bizim bilişsel (*cognitive*) kategorilerimiz aracılığıyla ve bu kategoriler içinde ortaya çıkan bir resimdir. Bu durumda, “Doğa nasıl mümkündür”, yani bir doğanın verili olması için gerekli koşullar nelerdir sorusu, bizim aklımızın özünü oluşturan ve böylelikle kendisi olarak “doğa”yı meydana getiren formların keşfi aracılığıyla çözümlenmiş olmaktadır.²²

Buradan, toplum nasıl mümkündür sorusuna cevap oluşturacak bir yöntem geliştirilebileceği, bunun için de gerekli *a priori* koşulların tanımlanabileceği düşünülebilir. Burada da yine belirli unsurlar vardır ve biz duyuşsal algılarımızın verileriyle bir sentez oluşturabiliriz. Oysa Kant’ın yaklaşımına göre doğa, yalnızca öznenin birleştirici düşüncesinde mevcudiyet kazanmakta olup, kendi içlerinde ilişkili olmayan duyu verilerini kullanan zihnin bir ürünüdür. Ancak toplumu bir birlik olarak tanımlamaya gelince, öznel etkinliğin oynadığı rol değişmektedir, çünkü bu sefer nesnellik konumundaki toplumun yapısı tamamen farklı bir nitelik kazanmaktadır.

²⁰ Simmel, “How is Society Possible?”, s. 372.

²¹ Simmel, “How is Society Possible?”, s. 372.

²² Simmel, “How is Society Possible?”, s. 373.

Buna karşılık toplumsal birlik (*societary unity*), daha öte bir dolayım olmaksızın ve bir gözlemciye gereksinim duyulmaksızın, toplumun unsurları tarafından gerçekleştirilmektedir, çünkü bu unsurlar bilinçli ve sentetik bir etkinlik içindedirler.²³

Aralarındaki bağıntı sadece zihin tarafından yaratıldığı için 'şey'lere içkin bir bağıntının olmadığı şeklindeki Kantçı teorem, söz konusu olan toplumsal (*societary*) birlik ve buradaki 'şeyler' de bilinçli bireyler olunca, artık doğru değildir. Toplumsalın varlığı, onu oluşturan unsurlar arasında bağlantıların kurulması için, bu unsurlardan başka bir etkeni gerektirmemektedir; çünkü bu unsurların her biri, bilinçli ve sentetik olarak etkindirler ve bu toplumsal yapının tanımlanması için dışsal bir gözlemcinin ya da zihnin varlığı gerekli değildir. Diğerleriyle beraber bir birlik oluşturma bilinci, toplumsallık durumunda karşımıza çıkan bütünsel birliktir. Doğal nesnelere birlik olarak görünmesi, doğaya dışsal zihin kategorileri tarafından belirlenirken, toplum, "kendisine dahil olmayan bir gözlemciyi gerektirmeyen nesnel bir birliktir"²⁴.

Doğal olanı ve toplumsal olanı oluşturan unsurlar arasındaki bir farklılık, onların oluşturduğu veya mevcut oldukları mekan açısından da tarif edilebilmektedir. Doğal nesnelere, birbirlerinden ayrı mekanlar kaplamaktadır ve bu haliyle insanlardan daha fazla ayrılmış durumdadırlar; oysa örneğin anlama, sevgi, ortak çalışma gibi koşullarda ortaya çıkan insanların birliği, doğal nesnelere mekanıyla bir benzerliğe sahip değildir. Diğer taraftan doğal nesnelere mekansal ayrılıkları, gözlemcinin bilincinde bir birlik haline dönüşürken, bir topluluğu oluşturan insanların birliği için böyle bir şey söylenemez. Çünkü toplumsal sentezin nesnelere, bağımsız varlıklar, psikolojik oluşumlar, kişisel beraberliklerdir ve bu nedenle, benliği olmayan ruhsuz varlıklarda olduğu gibi bir başka insanın ruhunda mutlak bir birlik haline gelmeleri de imkansızdır²⁵. Bir diğer ifadeyle, salt nesnelere varlıklar, tekil insanların zihninde ya da ruhunda bir birlik oluşturacak ve böylelikle bir anlam kazanacak halde bir birlik olarak kavranabilirken, insanlar arasında kurulan ilişkilerin tekil bir insanın zihninde ya da ruhunda temsil edilmesi ve bütünsel anlamını ifade etmesi mümkün değildir. Bunun nedeni, "toplumsal olan"ın unsurlarının, birbirlerinden bağımsız bir halde tanımlanmasının imkansız olmasıdır.

²³ Simmel, "How is Society Possible?", s. 373.

²⁴ Simmel, "How is Society Possible?", s. 373.

²⁵ Simmel, "How is Society Possible?", s. 375.

[Dışsal (nesnel) dünyadan farklı olarak], toplum, “benim imgemdir,” [*my representation*] yani bilinç etkinliğinin kendisinde varsayılan bir şey olarak mevcuttur. ... “Toplum nasıl mümkündür?” sorusunun cevabı, fiilen bir sentez olarak “toplum”u oluşturan unsurların kendisinde mevcut olan *a priori* koşullara referansla verilmektedir.²⁶

Toplum oluşturma bilinci elbette soyut biçimde, tarihsiz ve nedensiz olarak bireylerde mevcut değildir, fakat herkes, başkalarının kendisiyle bağlantılı olduğunu bilmektedir—bu başkalarının tam olarak kim olduklarını tanımlayamasa da. Ancak bu durum, yani diğerlerini kendisiyle bağlantılı olarak bilme, toplum olarak bütünsel yapıyı tanıma, genellikle belirli somut içeriklere referansla gerçekleşir. Bu durum, belki de, “bilişsel birlik” (*the unity of cognition*) durumundan farklı bir şey değildir; buna göre bir somut içeriği, nadiren ve sonradan yapılan soyutlamalar dışında, ayrı bir “birlik bilinci”ne (*consciousness of the unity*) sahip olmaksızın bir diğeri ile ilişkilendiremeyeceğiz. O zaman sorulması gereken soru şudur: bireylerin bilinçlerindeki belirli somut süreçlerin toplumsallaşma süreçleri olabilmesi için, evrensel ve *a priori* olarak temelde yatan şeyler nelerdir, işlerliği ne tür önsel varsayımlar sağlamaktadır, bu süreçlerde ne tür unsurlar yer almaktadır ki bu unsurların ürünleri, soyut olarak ifade edildiğinde bireyin toplumsal birlik oluşturmalarını sağlayan inşası haline gelmektedir?²⁷

Burada, Simmel'in “insan ilişkilerinden doğup gelişen karşılıklı eylemleri ve etkileri, analizinin esas amacı ve toplumsal olgu ve kurumları onun aracılığıyla gözlemlediği bir mercek” haline dönüştürdüğünü görmekteyiz ki, bunun, “Simmel'i sosyolojide ilişkisellik paradigmasının öncüsü” haline getirdiği iddia edilmektedir²⁸. Dahası, Milà'ya göre, bu “ilişkisellik paradigması” (*relationality*), sosyolojideki bireycilik-holizm tartışmasını çözen bir katkı niteliğindedir ve Simmel'e göre ne bireyci ne de bütüncü yaklaşımlar toplumsal ilişkilere ve toplumsal olgulara içkin bir toplumsallığı kavrayabilmektedir.²⁹

²⁶ Simmel, “How is Society Possible?”, s. 375-6.

²⁷ Simmel, “How is Society Possible?”, s. 377.

²⁸ Milà, *A Sociological Theory of Value: George Simmel's Sociological Relationism*, s. 23.

²⁹ Natalià Cantoó Milà, *A Sociological Theory of Value: George Simmel's Sociological Relationism*, s. 24.

Toplum, en genel anlamıyla, birkaç bireyin karşılıklı ilişkiye girdiği her yerde bulunur. ... Onlarsız toplumsallaşmanın gerçekleşmesinin hiçbir zaman mümkün olmadığı belirli nedenler ve amaçlar, belirli bir yere kadar toplumsal sürecin yapısını, *maddesini* oluşturur. Bu nedenlerin sonucunun ve bu amaçların güdülmesinin ilgili kişiler arasında karşılıklı bir ilişki yaratması ya da bir toplumsallaşma, toplumsal organizasyonun içeriğinin büründüğü *formdur*. Özel bir toplum biliminin bütün varlığı, bu formun bilimsel soyutlama yoluyla ayrıştırılmasına dayanır.³⁰

Simmel, toplumu, çerçevesi tanımlı mutlak bir bütünlük olarak tanımlamak yerine, onu bireylerin karşılıklı ilişkileri olarak görme eğilimindeydi. Buna göre toplumu bireylerin toplamı olarak görmek yerine, bireyler arasında kurulan ve yeniden üretilen ilişkiler aracılığıyla bir “toplumlaşma süreci” olarak görmek gerekmektedir. Bu durumda toplum yerine, bu toplumu oluşturan bireylerin ilişkiselliği daha temel bir kavram haline gelmekteydi.³¹ Bu ilişkiselliği de, esas olarak, bireyler arasında bir karşılıklı eylem ve etkileşim olarak görmek gerekmektedir.

Milà, bu etkileşim kavramının anlamını üç boyutta ele almak gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar ilişkisellik (*relationality*), içkin karşıtlık (*immanent contradictority*) ve çevrimsellik (*circularity*). İlişkisellik kavramı, Simmel’in toplumu, sürekli biçimde insanlar ve nesnelere arasında gerçekleşmekte olan ilişkilerin ve süreçlerin bir sonucu olan toplumlaşma biçimleri olarak gördüğünü anlatmaktadır. İkinci boyut olarak içkin karşıtlık, yaşam ve formlar arasındaki ilişkiler ve gerilimlerde ifade bulmaktadır. Çevrimsellik ise, Simmel’in tek yönlü bir nedenselliğe dayalı bir düşünme biçimini reddetmesiyle ilgilidir. Burada önemli olan, nedenlerin sonuçları ve aynı zamanda sonuçların da nedenleri etkilemesidir.³²

Wanderer ise, Simmel’in tüm bilgiyi toplumsal yaşamın içine yerleştirerek Kantçı epistemolojiyi dönüştürdüğünü belirtmektedir:

³⁰ Georg Simmel, “The Problem of Sociology”, David Frisby (der.), *Georg Simmel: Critical Assessments*, Volume I, Routledge, Londra, 1994 içinde, s.29.

³¹ Toplum, karşımıza, belli bir soyutlama, bir form olarak çıkar; buna karşılık ilişkisellik, kavram olarak, bu formu ortaya çıkaran sürece işaret etmektedir.

³² Milà, *A Sociological Theory of Value: George Simmel's Sociological Relationism*, s. 41-42.

Tüm her şeyi kendileri aracılığıyla bildiğimiz kategorilerin kaynağı, Kant'ın iddia ettiği gibi birey zihni değildi. Bu kaynak, insanlar arasındaki etkileşim [*interaction*] ya da "toplumlaşma" [*sociation*] idi. "Toplumlaşma" kavramı sadece insanlar arasındaki karşılıklılığı değil, aynı zamanda ortak çıkarlar, ortak anlamlar ve birlik'i (*unity*) kapsıyordu. Toplumlaşma, "birlik oluşturan parçalar arasındaki karşılıklı etki," toplumu oluşturan karşılıklılıktı.³³

Simmel için önemli olan, bütünsel bir yapı olarak toplumu kavramaya çalışmak değil, onu bir öznellikler toplamı olarak kurmaktır.³⁴ Bu nedenle, bireylerin birbirleriyle kurdukları ilişki olarak toplumlaşma, aynı zamanda kendi kavramsal oluşumlarını da beraberinde getirmektedir. Kavramsal olarak, nedenselliği bireylere dışsal bir oluşum olarak görmek ile bireyler arasındaki ilişkinin nedenselliğinden toplum kavramına ulaşmanın temel farklılığı, Simmel'in "Toplum Nasıl Mümkündür?" makalesinde kullandığı "ilişkililiğin ya da toplumsallaşmanın bilinci" kavramında da ifade bulunmaktadır.

Descartes, Hume, Kant ve Aydınlanma geleneğinin öğrettiği gibi, *nasıl* bildiğimiz, *ne* bildiğimizden önce gelmektedir.³⁵ Bu anlamda, daha önce ifade ettiğimiz, bütünsel olana ve tikel (kısmi) olana referansla tanımlı iki farklı öznellik hususu tekrar karşımıza çıkmaktadır. Öznelerin *nasıl bildiği* meselesi, onların toplumlaşma sürecinde aktif ve bilinçli bireyler olarak var olmalarının bir sonucudur—ya da bir diğer yönüdür. Oysa bu bilinç, bize, kendi içinde bir yanılısma olmasa da, bütünselin bilgisine ulaşmada yanılısamaya yol açacak bir niteliğe sahiptir. Çünkü belli bir toplumsal yapı içinde aktif olarak ve karşılıklı ilişkileri içinde yer alan bireylerin bilinçlerinin, bu karşılıklılık ve etkileşim olgusundan ayrı ele alınması mümkün değildir. Tekil bilinçler, karşılıklılık ve etkileşimle belirlenmiş olarak, bu bütünselliği varsayar, ama onu kapsamazlar.

Tekil bilinçler ile bütünsel yapının nedenselliği arasındaki karşıtlık ve ilişkisellik, toplumsal olanı kavramanın kaçınılmaz iki boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en temel nedeni, toplumsal düzeyde tanımlı ilişkiler bütünüünün kapsamı hangi derinlikte veya hangi soyutluk düzeyinde

³³ Wanderer, Jules J., *Interpretative Origins of Classical Sociology: Weber, Husserl, Schutz, Durkheim, Simmel*, Edwin Mellen Press, Lewiston, 2005, s. 159.

³⁴ Elbette burada öznellik olarak adlandırılan şeyi, toplumlaşma sürecinden bağımsız, hatta onu önceleyen bir şey olarak düşünmek yanlış olacaktır.

³⁵ Christopher Lloyd, , *The Structures of History*, Blackwell, Oxford, 1993, s. 2.

olursa olsun, bu ilişkilerin, gerçekleşme sürecinde tekil bireylerin bilinç ve toplumsal pratiklerini kesmek zorunda olmasıdır. Yani bireylerin bilinçleri ve toplumsal etkinlikleri, bütünsel süreçlerin ve toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesi için zorunlu birer uğraktırlar. Dahası, bu tekil bireylerin ve onların etkinliklerinin dışında, toplumsal ilişkilerin ve nedenselliklerin gerçekleşme mekanı da mevcut değildir.³⁶

Daha genel olarak ifade edecek olursak, bütünselin bilgisi ve nedenselliği, bireyselliklere aynı bütünsellik düzeyinde içkin değildir; ancak bireysellikler ve onların gerçeklik kazandığı somutluklar da, bütünselliğin zorunlu uğraklarıdır. Böylelikle, toplumu, bireyleri aşan ve onları tek yanlı olarak belirleyen, öncesiz ve sonrasız bir olgu olarak almak da; bireyleri, kendilerinin belirlediği süreçlerin, bilinçleri kendileriyle tanımlı öznelere olarak almak da, yönetsel olarak bir kenara bırakılmalıdır, diyebiliriz.

Simmel'in ifade ettiği bir başka yön de, toplumsallaşma olgusunun birey için çifte bir durum yaratmasıdır: bir yanda toplumsallaşmanın onun için yarattığı ortam varken, diğer yanda bununla karşıtlık oluşturacak biçimde kendi içinde organik bir bütün vardır; bu organik bütün için bir varoluş vardır; ve kendisi için bir varoluş vardır. Burada birey ile toplum arasında "içsel olan" ile "dışsal olan" yan yana duran iki belirlenim değildir; bunlar toplumsallığı içinde yaşayan insanın bütünsel birlik halindeki konumunu ifade etmektedirler. Böylelikle bireyin toplumsallıktan kategorik olarak ayrıştırılabilir olması, bireyin "kendisi için bir varlık" olarak tanımlanmasını mümkün kılmaktadır ki, bu da, hem bir gerçeklik, hem de yönetsel bir zorunluluktur.

Konunun bir başka yönüyle *Philosophy of Money* kitabında karşılaşmaktayız. Simmel'e göre değer, nesnelere içkin bir şey değildir; bu da, temelde, özne ile nesne arasındaki ilişkide tanımlı olmasına bağlı olarak, değer, öznel niteliğini ifade etmektedir. Bu durum, başlangıçta, ego ile nesnelere arasında kategorik bir ayırım yapmasının ontolojik bir zorunluluk olmasıyla bağlantılıdır. Bu aşamada özne ile nesnesi arasında dolaylı bir bağ kurulabildiği için, özne, kendi zihinsel süreçlerinde kendini, dışsal bir nesneye referansla tanımlı bir özne olarak görmemekte; genel bir ifadeyle özne ve nesne kategorik olarak ayrılmamış olmaktadır. Kendisi ile dürtüleri (ve onların tatminine aracılık eden nesnelere) arasında bir ayırım yapma

³⁶ Burada bireyselliğe gereğinden fazla vurgu yapıldığı düşünülebilir. Bu vurgu, bir yandan anlatılmak istenen şeyin altının çizilmesi ihtiyacından; yani bireysel düzeylerde toplumsal ilişkilerin içinden geçtiği momentler olarak, toplumsal olanın bu momentleri açıklamaya tek başına yeterli olmamasından ve bireysel bilinçlerin ifade bulma koşulu olarak bu momentlerin kaçınılmazlığından; bir yandan da Simmel'in vurgusunu ortaya çıkarmak amacıyla kaynaklanmaktadır.

ihtiyacı duymayan insanın egosu, bilinç düzeyinde açığa çıkmış değildir. Böylelikle özne, yalnızca kendisi ile nesnesini ayırıştırarak bir süreç içinde ortaya çıkmakta ve kendisini (özne olarak) tanımlamaya başlamaktadır. Bu durum, bir yandan da, kendi bilinç içeriklerini kendi bilincinden ayırıştırması ve bunları bilincinden bağımsızmış gibi düşünmesine izin veren bir sürece işaret etmektedir.³⁷

Simmel'e göre bireyin bilinci, varlık koşullarını bireyler arasındaki ilişkilerde, toplumsallıkta bulmaktadır. Bu ilişki ne bireysellikleri belirleyen bir önsel yapı, ne de tekil bireyselliklere indirgenebilecek, doğrusal olarak elde edilmiş bir toplumdur. Ancak burada, bireyin öznelliğinin, toplumsallaşma ile birlikte radikal bir dönüşüm geçirdiğini belirtmektedir Simmel. Bireyin varoluşu, kısmen toplumsal ve kısmen bireysel şekilde alt bölmelere ayrılmaz; tersine indirgenemez bir 'birlik kategorisi' içinde tanımlıdır.³⁸

Ancak bu 'birlik kategorisi'nden dolaysız biçimde doğan, bireyin bilinciyle ilişkili çok özgül bir durum söz konusudur. Simmel'e göre, toplumu oluşturan unsurlar, varlıkları ve eylemleriyle iç içe geçmiş bir halde, belirli bir nedensellik ile tanımlı karşılıklı bağımlılık ilişkiler kurarken, bu ilişkilerin de bu unsurlara dışsal bir toplumsal ağ oluşturduğunu belirtmektedir. Bu toplumsal ilişkilerin taşıyıcıları, yaratıcıları olan bu unsurlar, birer ego haline geldiklerinde ve kendinde varlıklarını hissedip, eylemlerinin kendi belirlenimleri oldukları yönünde bir algı geliştirdiklerinde, bu karşılıklı bağımlılık ilişkileri, kendi gözlerinde teleolojik bir sürece dönüşmektedir.³⁹

Nesnel bütünlük, bireylerin toplumu, onların dışındaymış gibi görmelerine izin verirken; bireylerin kendi bireyselliklerini, bütünü kendisi için zorunlu bağlantılar şeklinde, özne olarak belirlenmiş bir yaşam süreci şeklinde kavramalarına olanak tanımaktadır. "Bireysel bilince, temel bir kategori kazandıran ve böylelikle onu toplumsal bir unsura dönüştüren de bu ikili bağlantıdır".⁴⁰

Sonuç

Simmel'de birey ve toplum ilişkisi, kimi genel kabullerin hayli dışına çıkmaktadır. Bunu, özgül bir anlam atfettiği, toplumsallaşma ve ilişkisellik

³⁷ Simmel, *Philosophy of Money*, s. 63.

³⁸ Simmel, 1910, s. 387.

³⁹ Simmel, "How is Society Possible", s. 391.

⁴⁰ Lloyd, *The Structures of History*, s. 91.

Vedat Ulvi ASLAN

kavramları ortaya koymaktadır. Böylelikle, kendinde şey olarak toplum kavramsallaştırmasına yönelik bir eleştiri geliştirilirken; bunun yerine “toplumlaşma” kavramı, bir süreç kategorisi olarak ele alınmaktadır. Böylelikle toplumlaşma, ilişkisellik olarak tanımlanan sürecin bir formu olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir kavramsallaştırma, bireyin öznelliğini belirli toplumsal formlara referansla açıklamanın önemini ortaya koyarken, bireyi, başkalarıyla ilişkisi içinde bir birey olarak almanın önemine işaret etmektedir. Böylelikle statik anlamda bir öznelliğin yerini, sürecin bilinç düzeyinde kavranma biçimiyle karakterize olan birey almaktadır. Ancak bu öznelliğin özsel niteliği, esas olarak, “toplumu mümkün kılan” bir bilinç durumunun taşıyıcısı olmasıyla karakterize olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arthur, Christopher Arthur, *The New Dialectic and Marx's Capital*, Brill, Leiden, 2004.
- Frisby, David, *Simmel and Since: Essays on Simmel's Social Theory*, Routledge, Londra, 1992.
- Frisby, David, *Georg Simmel*, gözden geçirilmiş 2. baskı, Routledge, Londra, 2002.
- Lloyd, Christopher, *The Structures of History*, Blackwell, Oxford, 1993.
- Milà, Natalià Cantó, *A Sociological Theory of Value: George Simmel's Sociological Relationism*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2005.
- Simmel, "How is Society Possible?", *American Journal of Sociology*, Volume 16, No. 3, Nov., 1910, s. 372-391.
- Simmel, Georg, *Philosophy of Money*, İngilizceye çev. Tom Bottomore ve David Frisby, Routledge, Londra, 1990.
- Simmel, Georg, "The Problem of Sociology", David Frisby (der.), *Georg Simmel: Critical Assessments*, Volume I, Routledge, Londra, 1994 içinde, s. 28-35.
- Simmel, Georg, "Sociology of Society," Christopher Adair-Toteff (der.), *Sociological Beginnings: The First Conference of the German Society for Sociology*, Liverpool University Press içinde, 2005, s. 45-56.
- Turner, Bryan S., "Simmel, Rationalization and the Sociology of Money, Max Weber: From History to Modernity, Routledge, Londra, 1993 içinde, s. 163-183.
- Vandenberghe, Frédéric, *A Philosophical History of German Sociology*, çev. Carolyn Shread, Routledge, Londra, 2009
- Wanderer, Jules J., *Interpretative Origins of Classical Sociology: Weber, Husserl, Schutz, Durkheim, Simmel*, Edwin Mellen Press, Lewiston, 2005.
- West, David, *An Introduction to Continental Philosophy*, Polity Press, Cambridge, 1996.